

Rapport Extra- prosjektet, Luft og Fornuft

«-Arbeid for en inkluderende hverdag for alle i barnehagen»

Bakgrunn for prosjektet/Målsetting

Utgangspunktet for søknaden var ønske om å sette fokus på inneklima, HMS og ergonomi i barnehager. En hadde sett at det var skrevet en del i media om dårlig inneklima i skoler, men at fokuset på dette i barnehagene hadde vært mindre. Med kunnskap om viktigheten for helse og trivsel ønsket en med dette prosjektet å spre kunnskap om dette teamet til enda flere. Dette for å kunne forebygge å forhindre at barn og ansatte skal bli syke.

Figur 1 Vågen barnehage

Prosjektets målsetting var:

Mål: Høyne kunnskapen og bevisstheten om hvordan ansatte sammen med foresatte og barn kan bedre inneklima og påvirke ansattes utfordringer innen ergonomi (bruk av kroppen) i barnehagen. En skulle dele erfaringer og fakta om aktiviteter og detaljer som kunne være inkluderende og ekskluderende på voksne og barn. Vi ønsket å samle og legge ut erfaringene på NAAFs hjemmeside, med mulighet for utskrift av enkelt idé-hefte som lokal kunnskapsbank på området. Planen var å gjennomføre 4 kurs i 2016, men som en vil se av rapporten ble de ikke gjennomført før i 2017. Aktuelle kurssted/områder skulle være Vestlandet. Vi ønsket også å benytte frivillige i arbeidet.

Antall personer i målgruppen nådd av prosjektet

Ca. 80 på dagtid, og ca. 70 på kveldstid. Pluss de som drar nytte av prosjektet i etterkant av at «andre» har vært på kurs.

Prosjektgjennomføring/Metode

Vi invitert de som kunne påvirke inneklima og det fysiske arbeidsmiljøet: Styrer, foreldrerepresentant, verneombud, tillitsvalgte, driftstekniker/vaktmester, renholdsansvarlig, helsesøster, politikere, kommuneadministrasjon, bedriftshelsetjeneste, miljørettet helsevern, Utdanningsforbundet, fagforeningsledere og foreningsledere Yrkesseksjon Samferdsel, ansatte og studenter på Institutt for barnehagelærerutdanning, medlemmer av NAAF, og andre interesserte. Vi ringte direkte til folk, sendt mail via fellespostkasser med spørsmål om videresending og vi har funnet direktemailer. En har benyttet nettverket til KLP og Tekna rundt om i kommunene. Lokale tillitsvalgte har levert innbydelser i postkasser, og ved direktekontakt. I tillegg er NAAFs nettside, Facebook og annonse i aviser benyttet i rekrutteringen av deltakere.

Det er brukt mye tid på å rekruttere deltaker. Vi opplevde at det var en utfordring for en pasientorganisasjon å formidle nytteverdien av kurs til «friske» mennesker. Forebyggende arbeid er krevende, men vi fikk god hjelp av KLP og bedriftshelsetjenesten i noen kommuner til å «selge» kurstilbudet til ledere og ansatte.

I tillegg til kommunene, og PBL har vi også hatt samarbeid med fysioterapeut med spesialkompetanse på arbeidsmiljø i barnehage, KLP, og det interkommunale miljøretta helsevern som er organisert gjennom Rogaland brann og redning.

Hovedansvarlig for kursene var fagsjef - inneklima Kai Gustavsen fra NAAF, i tillegg hadde regionssekretær Hildur Østbø ansvar for den praktiske tilretteleggingen.

Figur 2 Kai Gustavsen (NAAF) , Geir Grønsholt (KLP) Randi H. Stråtveit (Stvgr. kommune)

Deltakerne på dagkursene fikk se at Bedriftshelsetjenesten er en ressurs på området inneklime og HMS. En fikk vise hvordan en barnehage som skal fremme helse, trivsel og velvære skal være. Og at godt innemiljø avhenger av hva vi gjør, og ikke det vi sier. Det ble delt erfaringer og rutiner på hva som virker, og hvordan foresatte kan være en ressurs for å oppnå et godt inneklime. (se vedlagt program)

Figur 3 Anette H. Grainger (PBL), Arild Odd (fysiot.) og Kristin Hole (Stvgr. kommune)

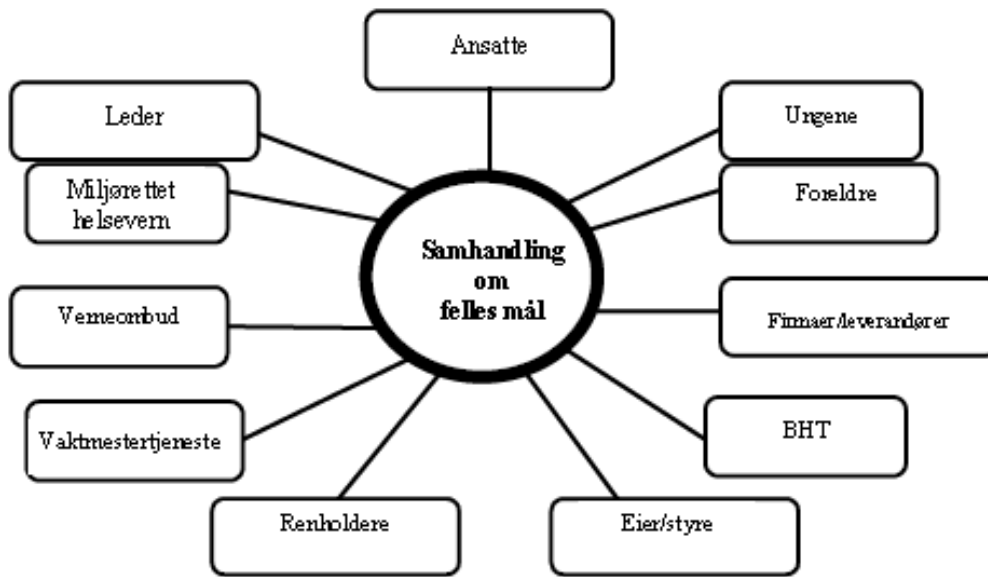
Under dagkursene hadde en etter den praktiske gjennomføringen gruppearbeid, hvor gruppene skulle lage et samhandlingskart. Godt inneklima for barn og ansatte er avhengig av at leder, ansatte, foresatte og støtteapparat samarbeider om ulike aktiviteter.

Figur 4 Gruppearbeid

Samhandlingskartet synliggjør de ulike

grupper og støttefunksjoner som er tilgjengelig, og kan bidra aktivt når inneklima og HMS for barn og ansatte skal bedres. Deltakerne ble oppfordret til å utforme sitt eget samhandlingskartet i etterkant av fagdagen. Kartet vil være et godt supplement til organisasjonskartet, og kan brukes som det uformelle organisasjonskartet når praktisk handling ønskes.

Figur 5 Samhandlingskart

Helse, miljø og trivsel var utgangspunktet. I en barnehage er en avhengig av mange ulike aktører for at det praktiske arbeids-inneklimatearbeidet skal fungere. Rubrikkene ovenfor var tomme, og gruppene skulle diskutere hvem som var viktige aktører for å få til at det praktiske arbeidsmiljø-og inneklimatearbeidet skulle kunne fungere optimalt på deres arbeidsplass.

Det at ulike profesjoner var samlet rundt samme bord bidro til kreative løsninger. Da drøftingen var ferdig ble forslagene presentert i plenum. NAAF skrev fortløpende alle forslag ned slik at de ble synlig på lerretet. Grunnen til det er at vi ønsket at deltakerne skulle være enige om det som ble foreslått.

Denne prosessen synliggjorde 53 ulike aktiviteter som gruppene i samhandlingskartet kan utføre. (se oppsummering under) De fleste er «gratis», men er avhengig av kommunikasjon og respekt. Etter at vi i fellesskap hadde utformet barnehagens samhandlingskart ble deltakerne invitert til å komme med forslag på hva de ulike grupper kan bidra med.

Hva tror du de enkelte ansatte og ressurspersoner kan bidra med i barnehagens inneklimaarbeid?

Gruppe/funksjon	Aktiviteter som vi kan iverksettes i barnehagen:
Leder	1. Har ansvaret 2. Kommunikasjon 3. Ansvar for internkontroll 4. Rutiner
Ansatte	5. Henge opp et termometer 6. Kle seg etter forholdene 7. Ikke bruke parfyme 8. Lufte jevnlig 9. Velge bort julestjerne 10. Plast juletre
Ungene	11. Kan si i fra 12. Fokuset på miljøet 13. Lære gode holdninger 14. Lære gode rutiner – generell oppførsel 15. Innestemme
Foreldre	16. Stoppe bilen ikke eksos 17. Hensiktsmessige klær 18. Spytt ut snusen andre steder 19. Ta kjettingen på porten – lukke porten 20. Vaske klærne jevnlig 21. Ta på blå overtrekkshetter 22. Sette av litt mere tid 23. Legge telefonen i bilen 24. Rygge bilen inn – redusere uønskede hendelser 25. Sykle til barnehagen
Firmaer/leverandører	26. Melde fra før de kommer 27. Velge retningslinje/standard for barnehagen 28. Vektlegge HMS- når de arbeider 29. Tenke sikkerhet 30. Bestiller legger lista
BHT (Bedriftshelsetjenesten)	31. Råd og veiledning 32. Undervise på et personalmøte om inneklima/HMS 33. Vektlegge helheten 34. Risikovurderinger 35. Bistå med å kartlegge kjemikaliebruken og substitusjon
Eier/styre	36. Orienter styret om systemer og hva som gjøres
Renholdere	37. Følge renholdsplanen 38. Bevisst på bruk av renholdskjemi 39. God kommunikasjon 40. Etablere rutiner for vanskelige områder
Vaktmestertjenesten	41. Sjekke lys 42. Følger rutiner slik at de tekniske anleggene fungerer

Gruppe/funksjon	Aktiviteter som vi kan iverksettes i barnehagen:
	43. Sjekke kummer og fjerne sand og løv 44. Sjekke tak ved ekstremnedbør 45. Sjekke takrenner 46. Påse at istapper tas ned om vinteren 47. Si ifra om feil bruk av bygningen
Verneombud	48. Gå foran med et god eksempel 49. Dele kunnskap 50. Informere på 1. personalmøte etter VO-kurs 51. Sette av tid på neste personalmøte til å arbeide med det som kom frem på 1. møte 52. Skille rollene
Miljørettet helsevern	53. Veiledning
Kan internkontrollsystemet benyttes i dette arbeidet? JA ☐ NEI ☐	
Hvis JA, beskriv kort hvordan:	
Forslag til en egnet arbeidsgruppe i barnehagen som kan følge opp inneklimate og HMS-forslagene:	

Vi fikk en rekke innspill fra deltakerne («summegrupper») på hva som kunne gjøres for å bedre forholdene på arbeidsplassen som:

1. Tvungen rullering av arbeidsplassen slik at orden oppnås. (Gjelder skoler og barnehager) spesielt viktig i klasserom.
2. Lagring inntil varmekilder kan føre til brannfare (etablere rutiner).
3. Rydding settes i system.

4. Beskrive hvilken kvalitet vi ønsker i nye og eksisterende barnehager – spesielt nybygg.
5. Bruke de elektriske lyskildene aktivt (dimme) i pedagogikken (reduisert brannfare og bedre inneklima)
6. Det oppfattes at det tar mer tid når hjelpemidler skal brukes. Et tips fra Arild er å gjøre tiden til en «venn».
7. Bruke hjelpemidlene vi har og bli flinkere til å bruke dem.
8. Bruke IK-bygg aktivt. Et samarbeid mellom teknisk drift og styrer. Vi finner det vi trenger om det fysiske miljøet i systemet.
9. Lage «brannmannstøvler» slik at barna kan hoppe oppi utetøyet.
Heve- og løfte bord – opplæring og bruk slik at innretningen bedrer ansattes arbeidsmiljø.
10. Regelmessige HMS-møte på hver avdeling. Vi møtes en gang i måneden.
11. Driftsteknikere bør etablerer rutiner og system som fanger opp praktiske gjøremål som har stor nytteverdi for barn og ansatte. – et utviklingsområde.
12. Årlige møte med virksomheten der leder og verneombud er med. Møtet er dialogbasert og vi bruker ROS-metoden (risiko og sårbarhetsanalyse).
13. Skriver ned ønsker og behov som fremmes.
14. Utarbeider en plan(er).

Tegninger som henges opp på vegger ødelegger maling og overflater. Vi arbeider med å finne egnede underlag slik at tegninger kan henges opp.

Tegninger som henges på det nye underlaget reduserer også lyd og støy.

På kveldskursene hadde vi i Bergen samarbeid med PBL (Private Barnehagers Landsforbund). I Stavanger inngikk avtaler direkte med styrer i Vågen barnehage.

Barnehagene stod for invitasjon og rekruttering av deltakere (foresatte/ ansatte) til sine kurs. Her hadde vi kun kontakt med styrerne.

I Kidsa Haukedalen (Bergen) ba vi i forkant barnehagen sende inn bilder til en «fotosafari», slik at kurset skulle bli mest mulig gjenkjennbart for deltakerne. Vi ba dem ta bilder av hvor de oppbevarte utelekene, sandkassen, garderobe osv. Dette kurset hadde vi i april, og med lyse fine kvelder kunne en under kurset ut å se på barnehagens område, og gi direkte tips til hva som var bra og hva en så som utfordringer. I Stavanger var kurset i den mørke del av året (desember) og barnehagen her fikk dessverre ikke samme tilbud. Filmene om inneklima som også er støttet av Extrastiftelsen ble vist, og mange tips ble delt. Det var også satt av god tid til spørsmål fra ansatte og foreldre.

Resultater og resultatvurdering

En har brukt mye tid på å rekruttere deltaker.

Det har vært en utfordring å formidle

nytteverdien av slike kurs i forkant, samt å

finne tider som var gunstig for de barnehageansatte å ha et slikt kurs. I ettertid har vi fått mange tilbakemeldinger på at dette var interessant, nyttig og lærerikt, og at de gjerne vil ha flere kurs. Spesielt i Bergen kunne vi tenkt oss flere deltakere på dagkurset. Men lærdom fra Bergen ble tatt med til Stavanger. I Stavanger var vi enda mer pågående ovenfor kommunen og vi fikk til et tett samarbeid. Vi prøvde med utallige telefoner og mailer til Bergen kommune også, men fikk kun en begrenset samarbeid. Vi så også at deltakerne måtte få informasjon via flere kanaler før de valgte å melde seg på. I Stavanger måtte vi bytte kurslokaler, da vi fikk så mange deltakere at det lokale som først var bestilt, ble for lite.

Figur 6 Kidsa Haukedalen

På tross av at det var en utfordring, og at vi måtte legge ned mye arbeid i rekruttering av deltakere sitter vi igjen med at de som har fått dette «påfyllet» er godt fornøyd. Vi har fått flere henvendelser under kursene, og i etterkant av kursene hvor tilbakemeldingene er svært positive. En viktig del av dagkursene var gruppearbeid, hvor deltakerne skulle diskutere hvordan de kunne bygge opp et godt samarbeid på dette området i sin kommune (virksomhet). Her ble det vist stort engasjement fra deltakerne som kom fra mange forskjellige kommuner. Vi er imponert over hvilken kompetanse som finnes, både med hensyn til avdekning av risikoområder, men kanskje ikke minst hvilken kompetanse som finnes på gode løsninger. Løsninger som er lite kostnadskrevende. Det var spennende å se at byggeierne og de som jobber direkte med barna satte seg sammen for å diskutere gode løsninger. Vi hadde i søknaden kalkulert med egenandeler. Men underveis i prosjektet måtte vi finne løsninger som gjorde at vi fikk folk på kurs. Med et relativt stramt kursbudsjett i barnehagene valgte vi å legge egenandelen veldig lav på første kurs i Bergen, og på andre kurs i Stavanger ble løsningen et gratiskurs. Dette kunne vi forsvare utfra at vi i tillegg til midlene fra Extrastiftelsen fikk med oss KLP som tok utgiftene for «dagpakkene», samtidig som vi hadde med oss utstillere. (Renholdssoner og sesnor) Vi så det som viktig at kostnadene for deltakerne ble lagt på et minimum slik at dette ikke skulle forhindre dem fra å delta. Stemningen og humøret under kursene har vært veldig god, og det har sett ut som om deltakerne har vært fornøyde når de gikk hjem.

Oppsummering/konklusjon/videre planer

Alt i alt, vellykket prosjekt på tross av at vi i utgangspunktet hadde for dårlig kjennskap til årshjulet i barnehagene, og en hadde en glemt ut at de barnehageansatte er travle og har vanskeligheter for å få vikarer.

Men innholdet og forelesningene ble satt pris på, og de som har deltatt vil antakelig ta med seg lærdommen til sin arbeidsplass, og hjem i sin hverdag. Slik vil budskapet kunne spres videre, og barna vil få en bedre hverdag med hensyn til inneklima og trivsel. En ser nytten av dette, og ønsker å gjennomføre lignende kurs i enda flere kommuner.

Luft og fornuft i barnehagen

Kurssted: Bergen 20.04.2017 **På kvelden treffes vi i KIDSA Haukedalen**

Aktuelle deltakere: Styrer, foresatte, administrasjon, foreldrerepresentant, verneombud, driftstekniker/vaktmester, renholdsansvarlig og helsesøster.

Viktig melding til foreldre: Vi håper at foreldre kan prioritere temakvelden, da bedring av inneklime i barnehagen på flere områder er et samspill mellom barnehage og hjem. Foreldre vil få kunnskap om hva inneklime er og flere praktiske tips som kan omsettes i egen bolig.

Tid	Ansvarlig for aktivitetene	
18.00	Velkommen	Styrer/oppvekstleder/FUB
	NAAF, Region Vest orienterer om bakgrunnen for kurstilbudet	Hildur Østbø, regionssekretær
	Bedriftshelsetjenesten en ressurs på området inneklime og HMS Eksempler på samarbeid og bistand i hverdagen	Sølvi Mellingen, PBL Bedriftshelsetjeneste AS.
	En barnehage som fremmer helse, trivsel og velvære - Inneklime, hva er nå det? - Innføring i Verdens Helseorganisasjons definisjon inneklime - Godt inneklime, ikke bare avhengig av økonomi	Kai Gustavsen, Fagsjef inneklime, NAAF.
	Kan valgene våre hjemme påvirke miljøet i barnehagen? Foreldrenes/foresattes betydning for inneklime, helse, miljø og trivsel.	Arild Odd, fysioterapeut med kompetanse på arbeidsmiljø i barnehagen
	Foresatte – en ressurs for å oppnå barnehagens mål om inneklime - Hva bør vi tenke på hjemme før vi drar hjemmefra? - Hva bør vi tenke på når vi ankommer barnehagen? - Hva bør vi tenke på når vi går inn i barnehagen? - Hva bør vi tenke på når vi henter barn?	Kai og Arild Vi svarer på spørsmålene i plenum – alle innspill blir skrevet ned slik at de kan brukes konstruktivt i det videre arbeidet.
	Samarbeid barnehage og foresatte – hvordan får vi til det? Vi utformer barnehagens samhandlingskart (uformelle organisasjonskart) for helse, miljø og trivsel Hva kan de ulike grupper og funksjoner bidra med når inneklime og inneklime settes på dagsorden?	ALLE Innspill skrives ned slik at alle kan påvirke.
20.00	Forslag til videre arbeid Etablering av barnehagens inneklime-/HMS-gruppe.	Leder for barnehagen sammen med Kai

Løsningsbasert arbeidsrapport med bilder og tekst oversendes barnehagen som innspill til lokalt inneklime og HMS-arbeid fra NAAF.

Støtteverktøy som kan brukes i barnehagen praktiske arbeid med inneklime og arbeidsmiljø:

- [Inneklime i barnehagen kan vi gjøre noe med](#)
- Rådgivningstjenesten til NAAF, svarer på inneklime relaterte spørsmål, er tilgjengelig hver fredag.

NAAF satser: NAAF skal oppnå nasjonal, regional og lokal bevissthet omkring dagens utfordringer vedrørende dårlig inneklime i barnehager og skoler og tydelig vise til mulighetene for positiv forandring.

Foreldremøte med tema: "Luft og fornuft i barnehagen"

Kurssted: Stavanger **06.12.2017** Vågen barnehage
<http://www.minbarnehage.no/vagenbhg/Underside/548>

Aktuelle deltakere: Foreldre, foreldrerepresentant, styrer, administrasjon, verneombud, driftstekniker/vaktmester, renholdsansvarlig, helsesøster, NAAF og andre interesserte

Tid	Ansvarlig for aktivitetene	
17.30	Velkommen	Styrer/oppvekstleder/FUB
	En barnehage som fremmer helse, trivsel og velvære - Inneklimatekst - Inneklimatekst, hva er det? Verdens Helseorganisasjon har definert inneklimatekst – de fem miljøene!	Kai Gustavsen, Fagsjef inneklimatekst, NAAF.
	Kan valgene våre hjemme påvirke miljøet i barnehagen? Foreldrenes/foresattes betydning for inneklimatekst, helse, miljø og trivsel.	Arild Odd, fysioterapeut med kompetanse på arbeidsmiljø i barnehagen
	Foresatte – en ressurs for å oppnå barnehagen mål om inneklimatekst - Hva bør vi tenke på hjemme før vi drar hjemmefra? - Hva bør vi tenke på når vi ankommer barnehagen? - Hva bør vi tenke på når vi går inn i barnehagen? - Hva bør vi tenke på når vi henter barn?	Kai og Arild Vi svarer på spørsmålene i plenum – alle innspill blir skrevet ned slik at de kan brukes konstruktivt i det videre arbeidet.
	Filmer om inneklimatekst i barnehagen - Temperatur – varmt og kaldt - Lufta barna våre puster i - Belysning for små og store - Lys og støy - Utforming og innredning	Kai
	Forslag til videre arbeid	Leder for barnehagene
19.30	Etablering av barnehagens inneklimatekst-/HMS-gruppe.	

Støtteverktøy som kan brukes i barnehagen praktiske arbeid med inneklimatekst og arbeidsmiljø:

- [Inneklimatekst i barnehagen kan vi gjøre noe med](#)
- Rådgivningstjenesten til NAAF, svarer på inneklimatekstrelaterte spørsmål, er tilgjengelig hver fredag.

NAAF satser: NAAF skal oppnå nasjonal, regional og lokal bevissthet omkring dagens utfordringer vedrørende dårlig inneklimatekst i barnehager og skoler og tydelig vise til mulighetene for positiv forandring.

Luft og fornuft i barnehagen - dagtid

Dato: 20.04.2017

Kurssted: Scandic Byparken, Christiesgate 5-7

Målgruppe: Styrer, foreldrerepresentant, verneombud, tillitsvalgte, driftstekniker/vaktmester, renholdsansvarlig, helsesøster, politikere, kommuneadministrasjon, bedriftshelsetjeneste, miljørettet helsevern og andre interesserte.

Tid	Dagens tema:	Foredragsholdere
09.00	Velkommen – ikke avklart ennå	Johan Sverre Rivertz Fylkesmannen i Hordaland
	NAAF, Region Vest orienterer om bakgrunnen for kurstilbudet	Hildur Østbø, regionssekretær
	Status for inneklima i barnehagene i Bergen kommune Våre erfaringer fra tilsyn og samarbeid	Miljørettet helsevern Bergen
	Bedriftshelsetjenesten en ressurs på området inneklima og HMS - Eksempler på samarbeid og bistand i hverdagen - Fint om du kan skrive inn noe	Sølvi Mellingen, PBL Bedriftshelsetjeneste AS.
	En barnehage som fremmer helse, trivsel og velvære - Inneklima, hva er nå det? - Innføring i Verdens Helseorganisasjons definisjon inneklima - Godt inneklima, ikke bare avhengig av økonomi	Kai Gustavsen, Fagsjef inneklima, NAAF.
	Godt innemiljø avhenger av hva vi gjør, og ikke det vi sier Myndighetens krav til innemiljø i barnehager oppnås når skrivebordsteori omsettes til handling.	Geir Grønsholt, fagsjef i KLP-Skadeforsikring
	Kan valgene våre hjemme påvirke miljøet i barnehagen? Foreldrenes/foresattes betydning for inneklima, helse og trivsel.	Arild Odd, fysioterapeut med kompetanse på arbeidsmiljø i barnehagen
	På sporet av de gode rutinene. - Vi deler erfaringer og historier om det vi gjør og det som virker - Ubrukte muligheter? Idé-dugnad og høyt-tenkning	Kai og Arild leder seansen og samler innspillene
11.30	Enkel lunsj	
	Orientering om praktiske inneklimatekster for skole og barnehage	Kai
	Foresatte – en ressurs for å oppnå barnehagens mål om inneklima - Hvordan kan foresatte trekkes aktivt med? - Aktuelle momenter: før vi drar hjemmefra, når vi ankommer, når vi går inn i barnehagen og når vi barna hentes.	Kai og Arild Erfaringer fra gjennomførte prosjekt
	Fra paragraf til handling i barnehagen - Modell for praktisk handlingsorientert HMS- og inneklimatekst i barnehager (Eksempler fra Bærum/FBI) - Innføring i praktisk risikoanalyse med bruk av bilder og tekst slik at alle kan bidra. Eksempler fra barnehager på Vestlandet og Østlandet	Kai
	Samarbeid barnehage og foresatte – hvordan får vi til det? Vi utformer barnehagens samhandlingskart for helse, miljø og trivsel Hva kan kommunen, de ulike grupper og funksjoner bidra med når inneklima og inneklimatekst settes på dagsorden?	ALLE Innspill skrives ned slik at alle kan påvirke.
15.00	Avslutning og forslag til videre arbeid	Kai

Løsningsbasert arbeidsrapport med bilder og tekst oversendes barnehagen som innspill til lokalt inneklimatekst- og HMS-arbeid utarbeides av NAAF og oversendes alle deltakerne.

Kursavgift er kun kr. 300,- Påmelding kan sendes på e-post til: region.vest@naaf.no Vi trenger navn, telefon, funksjon og e-postadresse til hver deltaker da vi ønsker å sende link til kursrapport til hver deltaker etter gjennomført kurs.

Luft og fornuft i barnehagen

Dato: Stavanger **6.12.2017** **Kurssted:** Quality Hotel Pond, Sandnes.

Målgruppe: Styrer, foreldrerepresentant, verneombud, tillitsvalgte, driftstekniker/vaktmester, renholdsansvarlig, helsesøster, politikere, kommuneadministrasjon, bedriftshelsetjeneste, miljørettet helsevern og andre interesserte.

Tid	Dagens tema:	Foredragsholdere
09.00	Velkommen NAAF, Region Vest orienterer om bakgrunnen for kurset	Hildur Østbø, regionssekretær
	Inneklima i barnehager - Vår rolle som tilsynsmyndighet - Erfaringer fra tilsyn med inneklima i barnehager	Randi Helland Stråtveit Avdeling for miljørettet helsevern – Avdelingsleder miljørettet helsevern, Rogaland brann og redning IKS
	Bedriftshelsetjenesten en ressurs på området inneklima og HMS Eksempler på samarbeid og bistand i hverdagen	Kristin Hole. Yrkeshygieniker i Stavanger kommune
	Inneklima Bedriftshelsetjenesten sin bistand	Anette H. Grainger, PBL HMS-rådgiver/fysioterapeut
	Godt innemiljø avhenger av hva vi gjør, og ikke det vi sier Myndighetens krav til innemiljø i barnehager oppnås når skrivebordsteori omsettes til handling.	Geir Grønsholt, fagsjef i KLP-Skadeforsikring
	En barnehage som fremmer helse, trivsel og velvære - Innføring i Verdens Helseorganisasjons definisjon inneklima - Godt inneklima, ikke bare avhengig av økonomi	Kai Gustavsen, Fagsjef inneklima, NAAF.
	Kan valgene våre hjemme påvirke miljøet i barnehagen? Foreldrenes/foresattes betydning for inneklima, helse og trivsel.	Arild Odd, fysioterapeut med kompetanse på arbeidsmiljø i barnehagen
	På sporet av de gode rutinene. - Vi deler erfaringer og historier om det vi gjør og det som virker - Ubrukte muligheter? Idé-dugnad og høyt-tenkning	Kai og Arild leder seansen og samler innspillene
11.30 12.15	Lunsj	
	Foresatte – en ressurs for å oppnå barnehagen mål om inneklima - Hvordan kan foresatte trekkes aktivt med? - Aktuelle momenter: før vi drar hjemmefra, når vi ankommer, når vi går inn i barnehagen og når vi barna hentes.	Kai og Arild Erfaringer fra gjennomførte prosjekt
	Filmer om inneklima i barnehagen - Temperatur – varmt og kaldt - Lufta barna våre puster i - Belysning for små og store - Lys og støy - Utforming og innredning	Kai
	Samarbeid barnehage og foresatte – hvordan får vi til det? Vi utformer barnehagens samhandlingskart for helse, miljø og trivsel Samarbeide når inneklima for barn og ansatte settes på dagsorden.	ALLE Innspill skrives ned slik at alle kan påvirke.
15.00	Avslutning og forslag til videre arbeid	Kai

Arbeidsrapport fra kursdagen utarbeides av NAAF, og oversendes alle deltakerne etter konferansen.

Den vil inneholde bilder og tekst, være til inspirasjon, og kunne fungere som idé-hefte til lokalt inneklima- og HMS-arbeid.

Kursavgift: **Gratis!** Påmelding med navn, epost, arbeidsplass og eventuelt matallergier sendes til:

Hildur.ostbo@naaf.no